

Anketa k 50. výročiu časopisu Slovenská literatúra

V roku 2003 si nielen Slovenská akadémia vied, ale aj časopis Slovenská literatúra pripomenuli 50. výročie založenia. Pri príležitosti tohto okrúhleho výročia redakcia Slovenskej literatúry pripravila anketu s tromi krátkymi otázkami, ktoré mali ambíciu ponúknuť literárnym vedcom a literárnym historikom priestor nielen na retrospektívu, ale aj možnosť vysloviť sa k aktuálnym vedným trendom a problémom vedeckého života. Boli sme príjemne prekvapení záujmom vedeckej obce zúčastniť sa tejto iniciatívy prostredníctvom rôznorodých názorov a podnetov, ktoré mali široký diapazón – od kratších poznámok a drobných úvah až po širšie koncipované spomienkové a literárno-teoretické príspevky. Preto sme sa rozhodli túto redakčnú iniciatívu nechať otvorenú ako diskusiu, ktorá v prípade záujmu môže pokračovať aj v ďalších číslach Slovenskej literatúry. Ak časové dôvody niekomu neumožnili sa jej zúčastniť, môže tak urobiť aj naďalej. Radi však privítame aj texty, ktoré sa nemusia viazať práve na túto anketu, ale môžu reflektovať súčasný stav literárneho výskumu, či postavenie a funkciu literárnej vedy v širšom historickom, kultúrno-spoločenskom kontexte. Zároveň ďakujeme všetkým, ktorí sa tejto ankety zúčastnili.

- r -

Anketové otázky

1. Roku 1989 sa skončilo obdobie ideologickej reglementácie literatúry a jej teoretickej reflexie, pričom vedecký výskum sa pluralizoval a obohatil o nové podnety. Boli pre Vás deväťdesiate roky v tomto kontexte v niečom podnetné a inšpirujúce, priniesli radikálnejší prelom v oblasti teoretického výskumu, alebo boli len hľadaním nového pojmovotvorného aparátu, resp. dá sa ešte uvažovať o literatúre v zmysle vývinu, striedania či zmeny metodologických prístupov? Ako vidíte budúcnosť literárnovedného myslenia, prípadne kultúrnu funkciu literárnej vedy v spoločnosti?

2. Čo pre Vás znamená pojem interdisciplinarita, je to len „módna záležitosť“, alebo si naopak myslíte, že je potrebné intenzívnejšie prehlbovať interdisciplinárne vzťahy? Ktoré vedecké disciplíny považujete z toho aspektu pre Váš výskum za najpodnetnejšie?

3. Ako sa pozeráte na vzťah medzi literárnovedným výskumom a jeho inštitucionálnym rámcom? Čo by sa malo podľa Vás v tomto kontexte zmeniť, prípadne ktoré problémy vnímate vo svojom výskume ako najakútnejšie?

1. Ako (radový) pracovník bývalého Literárnovedného ústavu SAV v r. 1973 – 1990, ktorý vtedajšie pomery na pracovisku a vôbec v našej disciplíne osobne zažil, zato úsilia a pracovné výsledky obnoveného Ústavu slovenskej literatúry sledoval a často iba evidoval už len zvonku a nesústavne najmä ako kmeňový predplatiteľ Slovenskej literatúry, neodpoviem na anketu prospektívne, ako to očakávajú jeho iniciátori, ale skôr retrospektívne. Pri spätnom pohľade vynikne, ako sa ústav vrátil k stavu, ktorý sa dnes javí ako normál a samozrejmosť, no o ktorom sa nám vtedy mohlo len snívať. Robím tak v presvedčení, že po dôkladnej generačnej výmene, ku ktorej došlo priebehom deväťdesiatych rokov, máloktorý z mladších pracovníkov, no už aj mladšej strednej generácie siahla pamäťou do čias fungovania LVÚ a vtedajšie mechanizmy i prax by musel práčne spoznávať z prameňov, podobne ako pri hociktovej inej téme z minulosti. A to najmä z nepriamych prameňov, ako boli vedecké, literárnokritické, popularizačné i publicisticke texty vedeckých pracovníkov, lebo pochybujem, že sa zachovali priame pramene (protokoly zasadani vedenia ústavu a základnej organizácie KSS i nadradených grémií). Nie čudo teda, že obraz literárnej vedy rokov 1970 – 1989 ostáva buď paušálne negatívny, buď čierno-biely a v oboch prípadoch značne všeobecný, málo diferencovaný. Žijúci predstavitelia starších bádateľských generačných vln, a to nie iba zo vtedajšieho vedenia ústavu, ale aj obyčajní „pešiáci“, nie sú zväčša zainteresovaní na zmene tohto stavu, pretože by vyšlo najavo, ako málo rezistencie a osobnej odvahy prejavili.

Chcel by som v tejto súvislosti upozorniť, že to, čo iniciátori ankety označujú za ideologickú reglementáciu literatúry, neznamenal u nás iba zamlčovanie existencie emigračných a voči režimu kritických autorov, nedoceňovanie až obchádzanie tvorby hlásiacej sa k iným ako marxistickým východiskám (napr. katolíckej moderny) a na druhej strane neprimerané nadhodnocovanie literatúry vzniknutej na báze socialistickej ideológie a skutočných alebo domnelých predchodcov tejto literatúry, ako aj „stranícky“ angažovanej spisby vzniknutej od roku 1948. Pojem ideologickej reglementácie nebude úplný ani vtedy, keď doň zahrnieme aj rad zhora vyžadovaných aktivít a obmedzení, napr. „literárnovedné“ konferencie a úvodníky v Slovenskej literatúre z príležitosti politických výročí, výročí KSČS a ZSSR, polemiky s perzekvovanými nositeľmi „nesprávnych“ názorov, ako Hamada a Rozner, ktorí nemali možnosť sa brániť a neuvereňovanie prác autorov vylúčených zo strany, ba nespomínanie ich priezvisk. Žiada sa pripomenúť, že aj ťažisko poslania Oddelenia literárnej teórie sa v rozpore s názvom povážlivo presunulo do ideologickej oblasti „boja s nemarxistickými koncepciami“. Mnohé z toho by sa dalo s istým, čo aj dnes cynicky vyznievajúcim nadhľadom chápať ako „daň dobe“, pravda, za predpokladu, že by literárna história bola plnila svoju základnú úlohu historicky, t. j. v horizonte svojich čias a najmä proporčne skúmať literatúru vo všetkých obdobiach jej vývinu. Lenže pre ideologické tlaky, ale aj z horlivosti vedenia ústavu sa natoľko preferoval výskum povojnovej literatúry, resp. obdobia po r. 1948 a toho, čo ho v ideovom zmysle pripravovalo, že došlo k vážnym deformáciám v štruktúre výskumu. Minulé obdobia, vo svojom súhrne časovo nepomerne rozsiahlejšie, materiálovo i problémovo bohatšie sa dostávali do úzadia.

Ústav síce mal aj v sedemdesiatych rokoch ako jednu zo svojich ťažiskových úloh prípravu Slovníka slovenskej literatúry (vyšiel napokon v nanovo cenzurovanej podobe s názvom Encyklopédia slovenských spisovateľov vo vydavateľstve Obzor v roku 1984), teda vedecko-popularizačnej práce pod ideologickým nánosom predsa len v jadre historickej a pokrývajúcej celú časovú rozlohu, na autorskom kolektíve ktorej participovali heslami (sčasti aj z donútenia) všetci vedeckí pracovníci ústavu, vrátane inonárodných filológov. Inou ťažiskovou úlohou, na užšej autorskej báze, bola príprava piateho zväzku „akademických“ Dejín slovenskej literatúry podávajúceho obraz obdobia 1919 – 1945, koncepcne síce poznačeného časom vzniku v rokoch „normalizácie“ (vyšiel 1984), ale cenného materiálovo a v mnohých častiach aj interpretačne. Treba taktiež priznať, že to, čo sa z časového odstupe javí z produkcie ústavu v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch ako trvalá vedecká hodnota minimálne alebo vôbec nie poplatná dobe, sú vtedy vzniknuté alebo aspoň dokončované literárnohistorické monografie (J. Noge, Martin Kukučín tradicionalista a novátor II, 1975; O. Čepan, Kontúry naturizmu, 1977; tenže, Stimuly realizmu, 1984; I. Kusý, Mladý Vajanský, 1987), vytvorené ako individuálna iniciatíva v rámci pracovného úväzku. Jednako pravdivosť môjho tvrdenia dokladá štruktúra ústavu: proti početne malému, kompaktnému oddeleniu literárnej histórie, ktorého členmi boli naslovovzatí odborníci na jednotlivé obdobia, stálo rozbužnené, vnútorne heterogénne oddelenie súčasnej literatúry, do ktorého patrila aj prevažná väčšina inonárodných filológov; tým vedenie jednak pridelovalo čiste slovakistické úlohy, jednak mali potvrdzovať tézu o vývinovej konvergencii literatúr „socialistického spoločenstva“ od r. 1945.

Neproporčný dôraz na najnovšiu literatúru a nedocenenie literárnej histórie sa javovalo aj v prijímaní vedeckého dorastu zväčša na výskum súčasných slovenských autorov. Pritom odborníci na štúrovské alebo realistické obdobie, vôbec na 19. storočie, medzi nimi aj také vedecké osobnosti, ako bol O. Čepan, nedostali formálne možnosť odovzdať mladším svoje skúsenosti, vychovať si nasledovníkov a tí z uznávaných odborníkov, ktorí ako „kádre“ mali oprávnenie doktorandov viesť, napr. I. Kusý a S. Šmatlák, o školiteľstvo pre oblasť 19. storočia neprejavili záujem. V literárnohistorickom výskume sa teda zanedbávala generačná kontinuita.

Zhora vyžadované uprednostňovanie súčasnej literatúry nachádzalo ústretovosť nielen vo vedení, ale i medzi radovými pracovníkmi ústavu. Mnohí z nich sa už aj prv venovali popri výskume aj literárnokritickej aktivite, recenzovali vychádzajúce domáce diela a zúčastňovali sa literárnych diskusií. Lenže to, čo v šesťdesiatych rokoch bolo viac-menej slobodnou činnosťou, malo teraz jasné mantinely a apriórne základné kritériá, stalo sa súčasťou oficiálneho diskurzu (v sedemdesiatych rokoch skôr pseudo-diskurzu). Nech je akokoľvek, značnému počtu najmä slovakistov v ústave sa táto pre nich zvyčajná činnosť javila najschodnejšou cestou ako vyhovieť aj v rámci ústavu dôrazne vymáhanému postulátu „politickej angažovanosti“, cestou vece i morálne schodnejšou, ako napr. vedenie polemík s „nemarxistickými“ vedeckými koncepciami, a tobôž písanie elaborátov proti názorom konkrétnych umlčaných osôb, neraz bývalých kolegov z ústavu. Jednako sa tým LVÚ, ktorý sám bol súčasťou „ideologického frontu“, podriadenou ako spoločenskovedné pracovisko príslušnému oddeleniu ÚV, stal navyše aj

akýmsi detašovaným pracoviskom ďalšej ideologickej inštitúcie, totiž Zväzu slovenských spisovateľov, ktorého členmi a funkcionármi viacerí pracovníci ústavu aj boli. Táto personálna únia ústavných prominentov, ale aj vôbec účasť vedeckých pracovníkov na aktuálnom literárnom diani, za normálnych okolností azda zdravá a plodná, bola v daných podmienkach neblahým javom. Už v sedemdesiatych rokoch ju O. Čepan označil v ústnom rozhovore za nešťastie slovenskej literárnej vedy. – Napospol všetci pracovníci ústavu aktívne zainteresovaní na literárnom diani sedemdesiatych – osemdesiatych rokov využili možnosť vydať výbery alebo aj súbory svojich vtedajších kritik knižne. V kontexte tých čias to bola z viacerých stránok výhodná príležitosť, zo spätného pohľadu sa to naopak javí ako pasca: tieto knihy, ku ktorým sa ich autori dnes často neradi priznávajú, poskytnú budúcim hodnotiteľom týchto desaťročí vďačný študijný materiál o charaktere a úrovni vtedajšieho kritického myslenia, ale i o tom, ako si v danom úzkom rámci počínal ten-ktorý pisateľ, teda o miere ich relatívnej odvahy alebo naopak konformnosti. Hovorím o miere: absolútne kritériá uplatňované voči minulosti sú nevyhnutne paušálne a publicistické; naopak, vedecké a historické je len relatívne hodnotiace kritérium, pri ktorom postoj jedných pracovníkov sa stáva meradlom postoja ich kolegov vystavených rovnakým podmienkam.

Popoluškou bola tzv. stará literatúra do národného obrodenia. Jej výskum prebiehal na okraji aktivity pracoviska, v akomsi gete, bez hľadania dotykov s problematikou neskorších období. Príčin takéhoto marginalizovania zo strany vedenia bolo dozaista viac a možno sa ich len dohadovať: náboženský základ značnej časti starej slovenskej literatúry, vysoká miera religióznej utilitárnosti pri súčasnej absencii národnej myšlienky (ústrednej v celom 19. storočí) i sociálnokritického zacielenia (prítomného napr. v poľskej mestsko-plebejskej satire začiatkom 17. storočia); pôsobili taktiež reziduá jednostranného chápania literárne spomedzi starších období najbohatšieho baroka ako literatúry i spisby v službách protireformácie a naostatok bola v hre aj absolutizácia rozdielov oproti modernej poézii a vo všeobecnosti voči tomu, ako sa podstata a úlohy literatúry sukcesívne javili v rozličných vývinových fázach od čias európskeho romantizmu, ktorý priniesol so sebou v tomto ohľade základný prelom. Chýbal interpretačný kľúč, resp. používal sa nesprávny. Jediný, kto by bol vedel vďaka svojej pribojnosti i vedeckej autorite spojenej s dobrým „kádrovým“ postavením zvýšiť váhu starej literatúry vo vedeckých plánoch ústavu, totiž Ján Mišianik, zomrel na začiatku „normalizačného“ obdobia.

Na takomto negatívnom skúsenostnom pozadí s veľkým zadosťučinením sledujem, ako sa v ústave literárna história personálne vybuodovala, pozorujem jej potešiteľný kvalitatívny a kvantitatívny rozvoj a modernizáciu, dbanie o zabezpečenie vedeckého dorastu (žiaľ, starí „majstri“ aj so svojimi skúsenosťami všetci už poodchádzali, jedni do dôchodku, iní do nenávratna), existenciu viacerých chronologicky špecializovaných historických oddelení, zahrnutie aj značnej časti 20. storočia do oblasti nepredpojatého, vnútorne vyváženého výskumu (aj v tom bol predchodcom Čepan), vychádzanie zaujímavých monografií. Podnetné sa mi javia mnohé štúdie v SL i celé ucelene koncipované bloky v jednotlivých číslach. Je možné, že pri takomto časovo konfrontačnom pohľade a navyše zvonku sa mi situácia javí ružovejšia ako dnešným pracovníkom oboznámeným so súčasnými problémami. Medzi tieto patrí, že v ústave sa v dohľadnom čase nepripra-

vuje – azda aj pre generačný hiát zavinený predchodcami – vydanie koncepcne modernej syntézy slovenskej literatúry určenej širšej verejnosti; ale publikované dobré čiastkové štúdie sú pre takúto syntézu bezpochyby nepriamou prípravou.

Hoci prudká zmena spoločensko-politických a kultúrno-politických pomerov na prelome rokov 1989 a 1990 v spojení s takmer okamžitým odchodom starého vedenia ústavu nielen z funkcií, ale i z pracoviska a sprevádzaná postupnou generačnou výmenou môže najmä u mladých a najmladších pracovníkov, teda ľudí s krátkou historickou pamäťou vyvolať zdanie „nového začiatku“ takmer od nultého bodu, pri ktorom sa sedemdesiate a osemdesiate roky, ale do veľkej miery takmer celý domáci výskum po r. 1948 javí nezaujímavý, resp. nie poznaniahodný, treba popri zlomovosti historického okamihu vidieť aj prvky kontinuity. Nemyslím tým iba pozitívne nadväzovanie na hodnotné práce, ktoré aj v málo žičlivých časoch vznikli (kreativita a nepotlačiteľná túžba po poznaní vedia preraziť aj za najťažších podmienok); patrí medzi dobrodružstvá ducha tieto práce pre seba znovuobjavovať, hľadať v nich podnety, vidieť poznatky a prístupy predchodcov v našom aktuálnom duchovnom horizonte. Popri tejto aktivite, ktorá je zdrojom intelektuálneho pôžitku, no učí aj skromnosti, mám na mysli aj „negatívne nadväzovanie“, totiž hľadanie poučenia z negatívnych skúseností minulosti. Pravda, to predpokladá poznanie a analýzu aj tých období, ktoré sa nám nezdarujú poznávať lákavé, vyvolávajú apriorizmy a averzie, ako sú dve desaťročia „normalizácie“. V jej výskume, a to nielen literatúry a literárneho života, ale i literárnej reflexie a v jej rámci literárnej vedy vidím nástojčivú úlohu – nemala by sa do nekonečna odsúvať. Potenciálne a podprahovo je táto komplexná negatívna skúsenosť prítomná v našej praxi, aj keď ju mnohí nepoznajú, prípadne nie sú na ňu zvedaví. Ide však o to, aby sa stala niečím vedomým, doloženým faktmi, niečím známym aj v konkrétnych podrobnostiach.

2. V súčasnom českom literárnom diskurze sa javí ako nástojčivé hľadanie novej podoby historiografie národnej literatúry. Nevyhovuje už tradičné „vlastivedné“ chápanie vytrhávajúce domácu literatúru z európskych súvislostí a jednostranne prízvukujúce jej osobitosť. Tento izolujúci prístup sa dodnes uplatňuje nielen v školskej výuke, ale zväčša i na bohemistických katedrách vysokých škôl. Heslom dňa, od ktorého je prax zväčša vzdialená, sa stáva integrácia nadnárodne-komparatívneho hľadiska do jej výskumu a prezentácie. Táto potreba sa pociťuje i na Slovensku, aj keď sa ešte nedostala do vedomého štádia, nestala sa predmetom publikovaných úvah.

Nezaškodí pripomenúť, že i táto otázka, resp. širšie vzťah národnej literatúry a nadnárodných literárnych súvislostí má u nás svoje dejiny. Ich začiatok nepoznám, no otázka o vzťahu národného a nadnárodného v literárnom vývine ma sprevádzala od vzniku Ústavu svetovej literatúry a jazykov v januári 1964, keď som bol ešte doktorandom. Nové pracovisko si muselo prirodzene hľadať opodstatnenie, muselo vymedziť svoju náplň tak, aby to neduplikovalo úlohu Ústavu slovenskej literatúry. Prof. M. Bakoš, riaditeľ nového ústavu, vniesol do činnosti metodicky značne rôznorodého konglomerátu pracovníkov (zo začiatku si ich sám nevyberal, ale prevzal ich z 31. decembrom 1973 zanikajúceho Československo-sovietskeho inštitútu SAV) svoj novopozitivisticko-štrukturalistickou orientáciou vypestovaný zmysel pre systémové myslenie. Bakoš, už pri vzniku SAVU r. 1942 cieľavedomý organizátor vedeckého života, si uvedomoval význam výskumu

inonárodných literatúr tak pre slovenskú kultúru, ako aj pre hlbšie poznanie literárneho vývinu. Bol si ale načistom, že keby usmernil ústav predovšetkým týmto smerom (a ponechal pritom pracovníkom značnú voľnosť pri výbere témy), hrozilo by, že každý z nich by išiel vlastnou cestou a ozajstný pracovný kolektív by nevznikol. A tak síce podporoval vznik čiste inonárodných dizertácií bez komparatívneho zreteľa, no ťažisko činnosti ústavu bolo inde.

Znie to azda paradoxne, no „ústredným hrdinom“ Ústavu svetovej literatúry bola slovenská literatúra, cieľom bolo najmä jej lepšie poznanie (dosahované zvyčajne „zbo-ku“, nepriamo, okľukou cez výskum iných literatúr). Prekvapenie z tohto zistenia bude hádam o čosi menšie, keď si uvedomíme, že Bakoš bol školením slovakista. Zameriaval pozornosť ústavu na otázky, ktoré boli dovtedy na okraji pozornosti slovakistov, študovali sa iba náhodne. Ako človek koncepčný a zároveň systematický aj húževnatý, schopný doviesť svoje nápady do štádia realizácie, usporiadal za 9 rokov existencie ústavu rad medzinárodných konferencií o slovensko-inonárodných literárnych vzťahoch (o vzťahoch s maďarskou, poľskou a ruskou literatúrou i s literatúrami vtedajšej Juhoslávie), z ktorých vyšli obsiahle zborníky; mapovali sa tu rôznoraké formy kontaktov, pôsobenia a paralel. K dizertáciám z oblasti vzťahov inšpiroval aspoň sčasti aj D. Ďurišina (Slovenská realistická poviedka a N. V. Gogoľ, 1966) a celkom jednoznačne I. Cvrkala (S. H. Vajanský a nemecká literatúra, 1984). Zároveň v úsilí o presné pojmoslovné a vecné dištinkcie podnietil Ďurišina k vypracovaniu typológie literárnych vzťahov, a tým následne a dlhodobo k rozpracovaniu teórie komparatistiky. Predovšetkým sa ale usiloval stmeliť svojich heterogénnych pracovníkov do skutočného pracovného kolektívu tým, že ich orientoval prednostne na oblasť slovensko-inonárodných vzťahov. Preto aj dôsledne vyžadoval od svojich podriadených znalosť slovenskej literárnej histórie a vôbec slovakistickej problematiky, čo dodnes vonkoncom nie je u inonárodných filológov samozrejmosťou.

Popritom zjednocujúcou platformou bol – pokiaľ som tomu dobre porozumel – konštrukt európskej literatúry a jej vývinu, s historickou poetikou ako jej jadrom, pričom osobitá úloha v jej rámci pripadala komplexným štruktúram – literárnym žánrom a literárnym smerom. Tak Ďurišin otvoril v ústavnom časopise *Slavica Slovaca* diskusie o balade a o romantizme, Z. Klátik sa žánrovej problematike venoval v knižnej práci *Slovenský a slovanský romantizmus*, 1977; podstatne väčší vedecký i kultúrny ohlas získala Bakošom r. 1965 usporiadaná medzinárodná konferencia o európskej avantgarde, zachycujúca rozličné aspekty, dilemy i národné podoby tohto javu v jednotlivých literatúrach, okrajovo i vo výtvarnom umení. Slovenská problematika i na tomto podujatí ako aj v príslušnom zborníku (*Problémy literárnej avantgardy*, 1968) našla primerané zastúpenie. Bakoš nám teda vstúpil, že treba vidieť slovenskú literatúru v obojstrannom prepojení: ako súčasť európskej literatúry i ako samostatnú entitu prijímajúcu z nej podnety a pretvárajúce ich v zmysle vlastných potrieb. Naučil nás, že medzi výskumom národnej literatúry a skúmaním literatúry inonárodnej niet metodologického alebo metodického rozdielu.

Nie som si celkom istý, či Bakošovi nepripisujem vlastné o čosi neskoršie didakticko-organizačné presvedčenie (odvtedy minulo už 35 rokov!), ale tak sa pamätám, že

vyžadoval od svojich pracovníkov bez rozdielu, ktorej inonárodnej literatúre sa venovali, a pri plnom rešpektovaní ich prevažne literárnohistorického, teda do značnej miery aj materiálového zamerania, aspoň elementárnu orientáciu v metodických princípoch a pojmosloví českého a slovenského štrukturalizmu a ruskej formálnej školy ako jej predchodkyne, v ktorých sám vyrastal, ako aj schopnosť ich praktickej aplikácie. Aj ony mali byť spoločným jazykom umožňujúcim komunikáciu vo vnútri ústavného kolektívu, možbyť aj pozadím na vnímanie literárnovedných a estetických koncepcií z iných národných oblastí.

Slovakocentrické stanovisko formuloval v programovej stati Cieľ skúmania inonárodných literatúr koncom šesťdesiatych rokov až provokatívne vyhrotene pisateľ týchto riadkov (Slovenské pohľady, 1969, č. 1; v rozvedenej podobe por. úvod v práci Poetika básnických smerov, 1974), čo bolo aj obrannou reakciou voči sovietskej invázii a vnučovaniu nám cudzieho spôsobu videnia. Krajnosť, ktorá vyvolala polemiku (tamže, č. 5), sa zakladala na tom, že poslanie inonárodného filológa pri písaní o cudzej literatúre som videl buď v teoretickom, prípadne porovnávacom prístupe k nej, buď vo fundovanom sprístupňovaní výsledkov jej výskumu, ku ktorému sa dospelo v jej domácej krajine – pravda, malo sa to diať z nášho slovenského hľadiska. Odpor vyprovokovalo najmä to, že som až na niektoré prípady rezignoval na možnosť samostatného výskumu bez uplatnenia teoretického alebo porovnávacieho aspektu (necítil som sa totiž rovnocenným partnerom vyspelej poľskej literárnovednej polonistiky na jej vlastnej parkete, svoje šance ako vedec som videl inde).

Po úmrtí prof. Bakoša r. 1972 a zhora nariadenom zlúčení pracoviska s Ústavom slovenskej literatúry do Literárnovedného ústavu r. 1973 sa doterajšie výskumné smerovanie ÚSLaJ prerušilo, jeho dlhodobú koncepciu nahradilo úsilie vedenia LVÚ maximálne vyhovieť silnejúcim ideologickým požiadavkám, a pritom celkom nezanechať výskum histórie slovenskej literatúry, ako aj prezentovať slovenskú literatúru v jej historickom rozpätí zo súčasného pohľadu širšej verejnosti (práca na Slovníku slovenskej literatúry). Pre špecifickú problematiku výskumu inonárodných literatúr malo neveliké pochopenie. Výdatne k tomu prispelo, že na rozdiel od situácie v Čechách, kde taktiež vznikol zlučováním na pokyn zhora spoločný Ústav pro českou a světovou literaturu, nenašla sa z odbornej a kádrovej stránky vyhovujúca osobnosť, ktorá by inonárodnú zložku koncepcne, organizačne a ideovo viedla, zastávala jej záujmy v rámci pracoviska a reprezentovala ju i navonok (v Čechách táto úloha pripadla doc. Slavomírovi Wollmanovi). V dôsledku toho v LVÚ inonárodné oddelenie vôbec nevzniklo. Historici inonárodných literatúr, zapodievajúcí sa 19. storočím, boli jednoducho zaradení do oddelenia literárnej histórie, kto skúmal 20. storočie – do oddelenia súčasnej literatúry. Tak či tak, nemali zastúpenie vo vedení ústavu, dostali sa do okrajového postavenia, zatlačení až do pozície akéhosi servisu pre slovakistiku. Základný výskum inonárodnej literatúry, jej starších období, sa trpel iba výnimočne, a to výrazným vedeckým osobnostiam (Jozefovi Felixovi), iní pracovníci z literárnohistorického oddelenia (Z. Klátik, E. Panovová, S. Lesňáková, J. Hvišč) sa venovali prevažne slovensko-inonárodným genetickým vzťahom a typologickým obdobám, pracovníci oddelenia súčasnej literatúry mali pridelené úlohy z oblasti základného a porovnávacieho výskumu socialistických literatúr a „litera-

túr socialistického spoločenstva“, D. Ďurišin sa stal jej teoretikom; jeho postavenie bolo výnimočné, direktor K. Rosenbaum ho rešpektoval pre medzinárodný ohlas jeho prác z teórie komparatistiky, potreboval ho pre styk s cudzinou a bol vari jediným z pracovníkov bývalého Bakošovho ústavu, ktorého názor si aspoň vypočul.

Preferencie vedenia ústavu sa zračili aj v tom, že nútilo inonárodných filológov plniť aj čisto slovakistické úlohy. Išlo pritom nielen o osobné heslá do Slovníka slovenskej literatúry (dostali sa napokon v zredigovanej podobe k záujemcom v Encyklopédii slovenských spisovateľov, ktorý vyšiel v Obzore), ale aj o štúdie (napr. v zborníku majúcom z ideových dôvodov vyzdvihnúť literatúru sedemdesiatych rokov Hodnoty desaťročia, 1989). Keďže v LVÚ na rozdiel od stavu „za Bakoša“ to už nebol partnerský, resp. potenciálne partnerský vzťah, ale jednoznačná podriadenosť dominujúcej slovakistike a slovakistickému vedeniu, ktoré mocenskými prostriedkami, zväš aj odvolávajúc sa na tlak stránickej „vrchnosti“, uprednostňovalo svoje úlohy, nadobudlo celkom iný zmysel aj Bakošovo úsilie prispieť skúmaním inonárodných literatúr, najmä genetických vzťahov s nimi a typologických paralel k lepšiemu poznaniu slovenskej literatúry – nedialo sa to už totiž spontánne a dobrovoľne. Taktiež Bakošov poznatok, že vedecký aparát na skúmanie domácej a inonárodnej literatúry je ten istý, a niet tu teda pre skúseného literárneho vedca ostrej kompetenčnej hranice, vyznieva naskrze inak, ak sa stáva argumentom nútiacim bádateľa zanedbávať výskum literatúry, v ktorej je odborníkom, v prospech pridelených slovakistických tém. Bakošovo očakávanie, že výskum národnej literatúry a inonárodných literatúr u nás postupom času v procese organického vývinu splynú, čo sa organizovaním práce ústavu, jeho tematickými a metodickými preferenciami usiloval urýchliť, sa necitlivou praxou vedenia LVÚ, podriaďujúcou všetko okamžitým potrebám, odsunulo do nedozierna.

Táto situácia vysvetľuje pocit krivdy a neuznanosti zo strany inonárodných filológov v LVÚ, aj príčiny jeho rozpadu po r. 1989 na pôvodné celky; ani slovakisti nevideli dôvod, prečo by mali zotrvať v organizačnom celku s pred časom násilne pripojenou časťou pracoviska, ktorú vnímali ako cudzorodé teleso.

Potrebu a plodnosť spolupráce, ba symbiózy, si po ére Rosenbaumovho diktátu a jeho nepríjemného paternalizmu uvedomovali iba jednotlivci. Teoreticky by táto spolupráca mala lepšie fungovať za dnešnej existencie dvoch rovnoprávných ústavov, najmä ak sídlia v spoločnej budove, majú spoločnú materiálnu výbavu (ústavnú knižnicu) a strešnú „nadstavbu“ a či „prístavbu“ (Literárnovednú spoločnosť). Pravda, v praxi sú tu veľké rezervy, možnosti ostávajú, žiaľ, nevyužité, život oboch pracovísk prebieha skôr vedľa seba ako so sebou.

Ján Zambor

1. – 3. Začiatok deväťdesiatych rokov znamenal predovšetkým obnovu étosu literatúry. Výrazne k tomu prispel návrat niektorých významných spisovateľov, kritikov či literárnych vedcov do verejného literárneho komunikačného okruhu. V slobodných pod-